

Biogeograful Raul Călinescu – colaborator al școlii sociologice de la București

Sorin Geacu

Institutul de Geografie, Academia Română

Biogeograful Raul Călinescu- un colaborator al Școlii Sociologice de la București. Fondatorul Institutului de Cercetări Geografice din România (1944), Institutul de Geografie al Academiei Române de astăzi și profesor la Universitatea București, Raul Călinescu a colaborat cu școala Monografiilor sociologice (1935-1940) înființată și condusă de de Prof. Dimitrie Gusti, membru al Academiei Române.

Astfel, între 1935 și 1936, Călinescu a luat parte la două campanii succesive având ca scop studiul monografic al comunei Șanț, județul Năsăud (azi județul Bistrița - Năsăud). Investigațiile s-au focalizat asupra pescuitului, fauna cinegetică și rolul social-economic al vânătorii. Rezultatele acestor studii valoroase au fost publicate în revista prestigioasă a lui Gusti "Sociologie Românească", în primul an al apariției sale. La acea vreme, Călinescu era preocupat de "problemele și bibliografia cadrului cosmologic (geografic)". În 1938 el s-a alăturat echipei care investiga satul Drăguș, urmărind fauna sa. Profesorul a colaborat și la editarea volumului remarcabil "Îndrumări pentru monografiile sociologice", apărut în 1940, elaborând planul de cercetare zoologică, necesar abordării monografice. Între anii 1937-1940, el a funcționat și ca inspector la Fundația Culturală Regală "Principele Carol"- București, condusă de Dimitrie Gusti. În spiritul școlii monografice gustiene Călinescu a scris volumul "Cutreerând Bărăganul" și monografiile ale insulelor românești: Serpilor (1931) și Ada-Kaleh (1940).

Rezumatul de față este primul text care subliniază contribuția biogeografului prof. Raul Călinescu la cercetările desfășurate de sociologi.

Așa cum aprecia acad. prof. Dimitrie Gusti în cuvântul înainte al volumului intitulat *Institutul de Științe sociale al României – 25 de ani de publicații*, apărut în anul 1944, una din preocupările precumpănitoare și constante ale acestui Institut, a fost "cunoașterea analitică și sintetică a Națiunii Române, pe calea cercetărilor de monografie sociologică" (p. 7). "În concepția Școlii [sociologice] de la București, monografia sociologică este o metodă și în același timp un sistem de gândire sociologică. Ea se poate caracteriza prin cunoscuta metodă a observației directe a

realității, căreia sistemul de sociologie al profesorului D. Gusti îi asigură o cercetare sistematică" menționa Lucia Apolzan (1945, 10-11).

La campaniile monografice inițiate de Școala Sociologică de la București sub conducerea lui D. Gusti, mișcare științifică de mare anvergură și răsărit internațional, au participat și câțiva geografi. Dintre aceștia, menționăm în primul rând pe dr. docent Ion Conea (1902–1974), reputat specialist în geografie istorică și toponimie geografică, care a și condus activitatea de cercetare

monografică a satului Clopotiva (județul Hunedoara), monografie care a fost tipărită integral în 1940 (cu titlul "Clopotiva, un sat din Hațeg – Monografie sociologică"), și pe acad. prof. Victor Tufescu (1908–2000), care a colaborat la monografia satului Nereju (jud. Vrancea), tipărită în 1939, sub titlul "Nerej – un village d'une région archaïque", monografie la care a colaborat și geograful Ion Vintilescu (1906–1995). Ambele lucrări constituie modele neegalate până astăzi.

În cele ce urmează, dorim să reliefăm implicarea profesorului biogeograf Raul Călinescu la cercetările monografice inițiate de sociologi, această colaborare nefiind semnalată până acum.

Raul Călinescu s-a născut la 27 decembrie 1901 în Craiova, unde urmează școala primară și liceul "Carol I", pe care-l absolvă în 1921. Frecventează apoi cursurile Facultății de Științe a Universității "Regele Ferdinand I" din Cluj, obținând licența în geografie (secundar științe naturale) în anul 1926. Titlul de doctor în geografie îl obține tot la Universitatea clujeană în 1930, cu teza intitulată "*Contribuțiuni sistematice și zoogeografice la studiul Amphibiilor și Reptilelor din România*". După o perioadă în care a funcționat ca preparator și asistent la Laboratorul de Zoologie al Facultății de Științe a Universității din București (din 1927), în anul 1938 este abilitat docent, iar în 1940 conferențiar definitiv de Biogeografie la aceeași facultate. Deși lucra în Universitate, R. Călinescu era și profesor suplinitor de științe naturale în diferite licee din București. Urmare a examenului de capacitate, în 1937 este numit profesor titular de geografie la liceul "Vasile Alecsandri" din Galați, unde însă nu se prezintă pentru că este detașat ca inspector la Fundația Culturală Regală "Principele Carol" din București, condusă pe atunci de Gusti.

Membru fondator în 1944 al Institutului de Cercetări Geografice al României, azi

Institutul de Geografie al Academiei Române din București, Raul Călinescu a condus secția (apoi sectorul) de Biogeografie al acestuia până în 1963, când rămâne definitiv ca profesor (numit din 1956) la Facultatea de Geografie a Universității București, la disciplina biogeografie. Profesorul dr. docent Raul Călinescu a încetat din viață la 30 august 1970 în București.

Călinescu a participat la cele două campanii succesive din anii 1935–1936, când a fost cercetată monografic comuna Șanț de pe cursul superior al Someșului Mare, la marginea nord-estică a județului Bistrița-Năsăud (pe atunci plasa Rodna, județul Năsăud), comună mare (circa 3000 locuitori), aflată la 20 km de Sângerz Băi.

La Șanț s-a lucrat în colaborare cu una din echipele regale studentești, campania de cercetare monografică de aici fiind condusă personal de D. Gusti (la ea au participat și câțiva savanți străini).

Ca specialist biogeograf, la Șanț, Călinescu s-a implicat în cercetarea a două aspecte inedite: pescuitul și vânătoarea. Datele și materialele adunate pe teren sunt apoi sistematizate și publicate în prestigiosul periodic "Sociologie Românească", încă din primul an de apariție a acestuia (1936).

Referitor la *pescuit*, R. Călinescu prezintă speciile de pești din regiune, repartitia lor geografică, utilizarea lor și metodele de pescuit. Astfel, identifică la Șanț un număr de șapte specii de pești: sglăvoacea, boișteanul, grindelul, păstrăvul indigen, lipanul, chișcarul și păstrăvul american, acesta din urmă colonizat. Le indică atât repartitia geografică în Someșul Mare și afluenții acestuia (Cârțibav, Bota, Smeul, Necitaș, Preluci, Cobășel), cât și condițiile ecologice (natura apei, luminozitate, caracteristica patului albiei). Semnalează și impactul poluării pârâului Cobășel, cu resturi de la mina de pirită din localitate, fenomen care a dus la dispariția păstrăvului. Păstrăvăria

sistematică existentă aici înainte de 1918, a facilitat popularea Someșului Mare cu păstrăv american.

Reprezentanții faunei ihtiologice identificați la Șanț erau folosiți în alimentație (mai puțin chișcarul), cel mai mult fiind consumați păstrăvii. Călinescu aprecia că “deși peștii din regiune nu se găsesc într-o cantitate atât de mare încât să formeze o bază a alimentației, totuși ei se pescuiesc din când în când” (1936, 23).

Semnala, de asemeni, faptul că un număr mic de pescari din Șanț erau membri ai “Societății pescarilor” din comuna vecină, Rodna Veche. Descrie și metodele de pescuit, mai ales ale păstrăvului, anume: prinderea cu mâna, cu dinamita, cu undița, cu furca, cu furculița, cu sacul, cu leasa, cu vârșă și “la gârduț”.

În afara faunei piscicole, Raul Călinescu cercetează și *fauna cinegetică*, precum și *rolul economico-social al vânătoarei*. Întinsele păduri de fag și brad adăposteau variate specii de interes cinegetic: vulpe, pisică sălbatică, râs, viezure, jder, urs, lup, căprior, cerb, mistreț, sitar, cocoș de munte, cocoș de mesteacăn, găinușă de alun (ieruncă). Pe teritoriul comunei erau întâlnite și: dihorul, vidra, iepurele, capra neagră, rațe și găște sălbatice, porumbei sălbatici, becaține, prepelițe și potârniche.

Valoare zooistorică au aprecierile referitoare la densitatea faunei de interes vânătoresc. Despre lupi arăta că erau “puțini, aproape dispăruți din regiune, fiind distruși pe toate căile, în vederea ocrotirii vânatului util”, în timp ce vulpile erau “multe și greu de stărpit”. Râși “s-u întâlnit puțini”, iar capra neagră erau doar pe vârful Ineu (din munții Rodnei) din zona alpină “în puține exemplare, pentru că vulturii pleșuvi, care vin tocmăi de pe Țibleș, le mănâncă iezii”. Mistreții erau întâlniți “din abundență”, iar efectivul populațiilor de urs nu depășea 25 exemplare, fiind grupați în 8-10 familii. Vidrele se

întâlneau pe malurile Someșului Mic, iar iepurii deși existau în număr mare, ei nu se prea vânau “sătenii fiind amatori mai mult de vânat mare” (1936, 79). Cerbul era “vânatul cel mai de preț al întregii regiuni”. Sunt făcute aprecieri asupra foloaselor vânatului, dar și a pagubelor produse de acesta.

La 10 martie 1934 ia ființă și “Societatea Vânătorilor din Șanț-Năsăud”, care, în anul 1936, avea un număr de 19 membri și arenda o suprafață de 2000 ha. R. Călinescu nu uită să se preocupe a identifica și o serie de metode vânătoarești, ca de exemplu: prinsul iepurilor “cu lațul”, a țapilor de căprioară “la pândă” ori a jderului de copac “cu mâna”, atunci când acesta se afla în scorbură. Pentru majoritatea speciilor se organizau “vânători cu bătaiași”, iar pentru distrugerea răpitoarelor “vânători din oficiu”.

Deși cercetarea monografică a satului Șanț-Năsăud a fost integrală (au participat 46 persoane în 1935 și 50 persoane în 1936 - între care și geograful Ion Petrescu-Burloiu (1913-1977) totuși, publicarea rezultatelor acesteia nu s-a făcut decât fragmentar, în publicațiile Institutului Social Român.

Prof. Călinescu participă și la cercetarea monografică de la Drăguș (județul Făgăraș, azi Brașov) în perioada iulie-septembrie 1938, în echipa condusă de Traian Herseni. Călinescu “a cercetat fauna, în special din punct de vedere biogeografic” (*Sociologie Românească*, 7-9, 1938, 412). În cercetările de la Drăguș, s-au implicat și alți doi geografi: I. Petrescu-Burloiu și Marin Popescu-Spineni (1900-1997). Rezultatele, datorită perioadei de război și a celei imediat următoare, nu au mai fost publicate de Călinescu.

Urmare a unor vizite în vechiul județ Iași, ca inspector al Fundației Culturale Regale “Principele Carol”, R. Călinescu publică și volumașul “Cutreerând Bărăganul” (1939), care, la pagina 3 are dedicația “Dlui Profesor Dimitrie Gusti, recunoștință și

devotament” (Călinescu a atașat în lucrare, la pagina 85, și o fotografie a lui Gusti, pe care-l considera “genialul promotor al redresării tineretului românesc și al renașterii satelor noastre”). A urmărit și prezentat modul de acțiune al echipelor regale studențești ale Fundației în comuna Perieți.

Ilustrul D. Gusti și-a dat seama de importanța studierii geografiei fizice a satelor cercetate, adică ceea ce se numea pe atunci “cadru cosmologic”. El aprecia că “monografia sociologică trebuie să cuprindă, pentru a fi completă și pentru a înlesni cândva o privire sintetică a realității românești, un studiu al tuturor cadrelor. Ea trebuie să urmărească amănunțit cadrul cosmologic, să vadă cum e așezat satul, cum e determinată viața acestuia în teritoriu (munți, dealuri, ape, compoziția solului), de subteritoriu (zăcăminte miniere, cariere de piatră) și de supra-teritoriu (faună și floră, climat)” (1936, p. 7). Ulterior, în comunicarea intitulată “Monografia sociologică – planul de lucru”, prezentată la Academia Română în 15 martie 1940, Gusti semnală și necesitatea evidențierii impactului antropocentric asupra peisajului geografic, afirmând că “un sat se dezvoltă într-un mediu cosmic (geografic n.n.) anumit, sub înrâurirea unor anumite forme de relief, unei anumite constituții a solului, unei anumite formații biogeografice... devenind el însuși agent de transformare, imprimând pecetea genului său de viață, umanizând peisajul”, accentuând că prima “problemă a monografiei sociologice a unui sat este deci problema cadrului cosmic (1940, p. 30-31). Tocmai în sprijinul acestei ultime opinii a lui Gusti, Raul Călinescu, într-un număr din 1937 al revistei “*Sociologie Românească*”, prezintă *problemele și bibliografia cadrului cosmologic*.

Acest cadru “este nu numai interesant, dar mai ales fundamental” aprecia Călinescu, pentru că “rădăcinile unei monografii sociologice își extrag seva în primul rând din această bază pentru a cărei pregătire trebuie să depunem cea mai mare atenție și grije”,

pentru că “în capitolul cadrului cosmologic trebuie să se vadă bine interdependența tuturor fenomenelor geografice și sociale, între mediul ambiant și viața umană a satului”. Studiarea acestui cadru, după Călinescu, pune două probleme: aspectul cartografic al satului (descriere și explicație) și cea a relațiilor sat-mediul ambiant. Călinescu aprecia faptul că “avem datoria de a descrie cât mai corect și cât mai amănunțit (...) cu harta și busola în mână, toate faptele ce interesează cartografia satului în sine și în raport cu regiunea”. Propunea de asemeni înlocuirea numelui acestei părți a monografiei (cadru cosmologic) cu cel de geografie satului, pentru că, arăta Călinescu, “se bazează pe două principii pur geografice: al repartiției spațiale (ce are ca metodă geografică harta) și al interdependenței fenomenelor geografice (care se servește de metoda descrierii explicative)”.

Problema relațiilor dintre sat și mediul ambiant este sprijinită de datele climatologice, hidrologice, geologice și geomorfologice, pedologice și biogeografice, pentru care, prof. Călinescu indica nu numai o bibliografie la zi pentru acele timpuri, dar și numele unor specialiști, la care puteau apela monografiiștii pentru detalierea unor probleme.

Referitor la capitolul consacrat relației sat-mediul geografic, Călinescu concluziona că acesta trebuie să cuprindă toate faptele “în legătură cu influența mediului ambiant al unei regiuni asupra satului și a vieții sale umane, se descriu cât mai corect și se raportează nu numai la aspectul satului în genere și al gospodăriilor în special – cât mai ales la viața sa umană, la traiul oamenilor, la foloasele și pagubele locuitorilor de pe urma naturii înconjurătoare, roci și minerale utilizate pe loc sau exploatate în vederea comercializării, influența climei în bine sau în rău asupra culturilor sau plantațiilor, asupra modului de organizare și construire a gospodăriilor, plantele naturale folositoare (esente de

copaci, buruieni de leac) sau vătămătoare (ciuperci veninoase asemănătoare celor comestibile, paraziți vegetali), animale folositoare (vânat, pește, raci, scoici, melci, păsări insectivore auxiliare agriculturii) sau vătămătoare (insecte ce atacă pădurile, livezile de pomi roditori sau lanurile de cereale). Dar din veșnica luptă ce se dă între om ca element component al satului și natură, se întâmplă adesea ca și natura să fie învinsă și să dea îndărăt, producându-se o ameliorare pentru viața satului și mai adeseori o înrăutățire a condițiilor de viață, cum sunt de pildă degradarea terenurilor cultivabile și înrăutățirea climei de pe urma defrișărilor de păduri” (1937, 171-173).

În revista *"Sociologie Românească"*, Raul Călinescu a publicat și câteva recenzii referitoare la: periodicele *Analele Dobrogei* și *Arhivele Olteniei* (în nr. 3 din 1936), apoi la lucrarea lui Al. Borza intitulată *"Câmpia Ardealului – studiu geobotanic"* (în nr. 1 din 1937) și la Monografia satului Posești-Prahova de C. Eufrosin (în nr. 1-3 din 1939).

În sfârșit, prof. R. Călinescu a colaborat și la prestigiosul volum de *"Îndrumări pentru monografiile sociologice"* (redactat sub direcția științifică a lui Gusti și publicat în 1940), elaborând un "plan pentru cercetările zoologice", insistând ca în studiile de teren să se adune date referitoare atât la grupe de nevertebrate – rotozoare terestre, celenterate, spongieri, viermi, moluște, insecte -, cât mai ales vertebrate – ești, amfibieni, reptile, păsări, mamifere. Milita pentru culegerea denumirilor populare date diferitelor specii, a unor elemente folclorice legate de unele

dintre acestea, de credințe ori superstiții ca și valoarea economică a faunei. Recomanda, în final, și efectuarea unor cercetări de biogeografie (raporturi între factorii fizico-geografici – relief, climă, sol, ape – și răspândirea vegetației și faunei, apoi elaborarea de hărți de repartiție a elementelor biogeografice semnificative și întocmirea profilelor biogeografice). Nu în ultimul rând, recomanda urmărirea impactului antropocentric asupra vegetației și faunei, prin extinderea agriculturii, defrișări, vânătoare, pășunat, trasarea de căi de transport, deschiderea de cariere, introducerea de specii noi de plante și animale.

Amintim și faptul că tot în spiritul Școlii sociologice a lui D. Gusti, Călinescu a elaborat și publicat monografiile insulei Șerpilor (1931) și a fostei insule Ada-Kaleh (1940), prezentând atât date de geografie fizică (poziție geostrategică, relief și alcătuire geologică, climă, vegetație, faună), dar și viața umană. Călinescu anexează textelor și fotografii-document, de mare valoare astăzi.

Concluzionând, putem afirma că Raul Călinescu a fost singurul geograf specialist în biogeografie, care s-a implicat atât în elaborarea unor metode și îndrumări de cercetare în această direcție, pe care să le urmeze cei care cercetează satul românesc sub aspect monografic, îndrumări de cercetare în această direcție, dar a și participat efectiv la cercetările zoogeografice, atunci când, în anii '30 s-a efectuat cercetarea monografică a satelor Șanț (Năsăud) și Drăguș (Făgăraș).

Bibliografie

- Apolzan, Lucia. (1945). *Sate, orașe și regiuni cercetate de Institutul Social Român*. București.
- Călinescu, R. (1931). *Insula Șerpilor – Schiță monografică*. *Analele Dobrogei*. XII, Institutul de Arte Grafice și Editură "Glasul Bucovinei". Cernăuți.
- Călinescu, R. (1936). *Pescuitul la Șanț (Năsăud)*. *Sociologie Românească*. 3. București.

- Călinescu, R. (1936). Vânătoarea la Șanț (jud. Năsăud). *Sociologie Românească*. 7-9. București.
- Călinescu, R. (1936). Problemele și bibliografia cadrului cosmologic. *Sociologie Românească*. 4. București.
- Călinescu, R. (1939). *Cutrerând Bărăganul*. București: Editura Universul.
- Călinescu, R. (1940). Plan pentru cercetările zoologice. În D. Gusti și T. Herseni (eds.). *Îndrumări pentru monografiile sociologice*. București.
- Călinescu, R. (1940). Insula Ada-Kaleh. Schiță monografică. *Revista Geografică Română*. II-III, București.
- Geacu, S. (1994). 90 de ani de la nașterea prof. Univ. dr. docent Raul Călinescu, fondatorul cercetărilor biogeografice din România. *Terra*. 1-4. Iași.
- Gusti, D. (1936). Temeiurile teoretice ale cercetărilor monografice. *Sociologie Românească*. 7-9. București.
- Gusti, D. (1940). Monografia sociologică. Planul de lucru. Academia Română. *Memoriile Secțiunii Istorice*, tom XXII. București.
- * * * Institutul de Științe Sociale al României. 25 ani de publicații (1919-1944). București.

Abstract

Biogeographer Raul Călinescu – a collaborator of the Bucharest Sociological School. The founder of the Geographical Research Institute of Romania (1944), the present Institute of Geography of the Romanian Academy and professor at the Bucharest University. Raul Călinescu collaborated to the Monographic Sociological School (1935–1940) set up and headed by Prof. Dimitrie Gusti, member of the Romanian Academy.

Thus, between 1935 and 1936, Călinescu took part in the two successive campaigns aimed at the monographic study of Șanț Commune, Năsăud County (Bistrița-Năsăud County today). The investigations focused on aspects of fishing, cynegetic fauna and the social-economic role of hunting. The results of these valuable studies were published in Gusti's prestigious journal "Sociologie Românească" (Romanian Sociology), the very first year of its appearance. At that time, Călinescu dealt extensively with "the problems and bibliography of the cosmological (geographical) framework". In 1938, he joined the team investigating Drăguș Village, with highlight on its fauna. The Professor also collaborated to the editing of a remarkable volume titled "Îndrumări pentru monografiile sociologice" (Guide-lines to Sociological Monographs), put out in 1940, elaborating a "zoological research plan", useful for monographic approaches. Between the years 1937–1940, he also acted as inspector at Fundația Culturală Regală "Principele Carol" - București ("Principele Carol" Royal Cultural Foundation) directed by D. Gusti. In the spirit of Gusti's Monographic School, Călinescu wrote the volume "Cutrerând Bărăganul" (Roaming across the Bărăgan Plain) (1938) and the monographs of the Romanian islands: Șerpilor (1931) and Ada-Kaleh (1940). The present note is the first to outline the contribution of biogeographer Prof. Raul Călinescu to the research-work conducted by sociologists.

Primit la redacție: mai 2003